

TOBB, 11 Temmuz 2019 tarihinde, Amerika Birleşik Devletleri tarafından İran'a yönelik yaptırımlar ve bunların İran'la gerçekleştirdiğimiz ticarete etkileri konusunda İstanbul'da bir bilgilendirme toplantısı gerçekleştirdi.

Ticaret Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdür Yardımcısı Fuat Kasımcan ve Halkbank Genel Müdür Yardımcısı Ergin Kaya, yaptırımların kapsamı, uygulanması ve yaptırıma konu olmayan sektör ve kurumlarla yürütülen ticaretin esasları konusunda bilgiler verdi.

Toplantının son bölümünde, tüm konuşmacılar ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, katılımcılardan gelen sorulara yanıt verdi.

Aşağıda bu toplantıdan derlemiş olduğumuz bilgilerin özetini bulabilirsiniz.

Yaptırımlar Süreci

16 Ocak 2016 tarihinde Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (KOEP) yürürlüğe girmesiyle sona eren ikincil yaptırımlar, ABD'nin 8 Mayıs 2018'de bu plandan çekilmesiyle, 90-180 gün süreler içinde yeniden uygulanmaya başladı. İran'la ABD doları üzerinden yapılan işlemlerle altın, değerli metaller, alüminyum, otomotiv, gemi, petrol, petrokimya, sigortacılık, enerji gibi sektörler ve finansal kurumlar yaptırım kapsamına alındı.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu sekiz ülkeye ham petrol ithalatı için tanınan muafiyetin süresi 2 Mayıs 2019'da doldu ve Ticaret Bakanlığı'nın beklentilerinin aksine bu süre uzatılmadı. 2018 yılında ham petrol ithalatımızın %33,7'sini İran'dan yapmıştık. Yaptırımlar sonrasında başka ülkelere yöneldik.

8 Mayıs 2019 tarihinde ise demir-çelik, alüminyum ve bakır sektörlerinin tamamı yaptırım kapsamına alındı. Daha önce ham ve yarı işlenmiş ürünlere yönelik yaptırımlar bu kararla genişletildi. Örneğin daha önce demir cevheri kapsama girmezken bu sektörlerle ait, hammaddeden üretime her türlü malzeme bu kapsama alındı.

Kapsam

Yaptırımların kapsamı ile ilgili net bilgi özellikle tanımlanmıyor. Birçok gri alan bırakılmış. Burada süreçlerin karmaşık ve riskli olarak algılanması ve ticaretten tamamen vazgeçilmesi amaçlanmış.

ABD yetkilileri bilgilendirme toplantılarında "İran ile iş yaparsanız bizimle yapamazsınız" ifadesini birçok kez kullanmış.

Yalnızca İran'la ikili ticaret değil, üçüncü ülkelerle yapılan ticarete İran'ın transit ülke olarak kullanılması da müeyyidelerin kapsamına alınmış.

ABD'nin tüm ülkelere uyguladığı yaptırımlarla ilgili bilgiler <https://sanctionssearch.ofac.treas.gov/> adresinde yer alıyor. Hem burada hem de elçilik aracılığıyla firmalardan gelen sorulara yanıt veriliyor. Fakat özel işlemlere yönelik sorularda bu olası işlemlerin de takibe girebileceği unutulmamalı...

Doğalgaz yaptırım kapsamında değil.

Birincil yaptırımlar:

- ABD kişilerinin İran'la ticareti
- ABD finans sisteminin kullanılması
- ABD menşeli ürünlerin satışı

İkincil yaptırımlar:

- Yasaklı kuruluş ve kişilerle ilişki
- İran'a USD tedariki
- ABD'nin veya yaptırımın tanıyan herhangi başka bir finans sistemi aracılığıyla İran para birimini herhangi bir ticarete kullanılması

AB yaptırımları tanımadığı halde Euro dünyası da dolaylı yoldan yaptırımları uyguluyor. İhracat geliri Euro cinsinden başka bankadaki hesaplara transfer edilmiyor. Bu Halkbank'tan kaynaklanan bir durum değil... Bunun sebebi, sistemin izlenmesi ve diğer bankaların yaptırım endişesiyle bu işlemleri kabul etmemesi... Eğer bu bankadan bir yazı getirilirse Halkbank bu işlemi gerçekleştirebilir.

Yaptırım Kapsamıyla İlgili Sorular, Sorunlar ve Örnekler:

- Yaptırımlar sonrasında İran'la otomotive yönelik ihracat kapasitemiz ortadan kalktı.
- Tersane ve gemi işletmeleri de kapsama girdi. Gemi/liman işletmeleriyle ilgili yaptırımlar, bunların ticarete kullanımının da önüne geçiyor. Örneğin SDN (specially designated nationals and blocked persons list) [ticari işlemlerin yaptırıma tabii olduğu gerçek veya tüzel kişiler listesi] listesinde yer almayan bir gemi ile mal taşınırken, bu geminin bağlı olduğu şirket SDN listesindeyse, bu ticaret de yaptırım kapsamına giriyor.
- Taşınacak malın sigortalanmasında da yaptırıma tabii olmayan bir İran şirketi bulunmalı. İran Merkez Bankası da dahil olmak üzere birçok İran bankası ile dış ticaret ilişkisi yaptırım kapsamına alınmış durumda...
- Dış ticaret yapılacak firma demir-çelik, alüminyum, bakır sektörlerinde faaliyet gösteren başka bir firmayla aynı bünyedeysen bu da yaptırım kapsamına giriyor.
- Yaptırım kapsamına girmeyen ilaç, gıda veya medikal cihazın satılacağı şirketin bağlı olduğu holding yaptırıma konu sektörlerde faaliyet gösteriyorsa ona da hiçbir şey satılmıyor. Örneğin ihracat gerçekleştirilecek İranlı şirket, yaptırım kapsamındaki petrokimya sektöründe faaliyet gösteriyorsa bu da yaptırım kapsamında değerlendiriliyor.
- Yazılım şirketleri Microsoft bazlı kaynakları kullanarak oluşturdukları yazılımları sattıklarında, Amerikan menşeli bir ürün ticaretinden dolayı sorunla karşılaşabilirler. Açık kaynak kodlu, Linux tabanlı yazılımlar öneriliyor.
- İran'a ihracat sonrası para transferinde sorun çıkan birçok ürünün ihracatı aşamasında gümrüklerde herhangi bir kontrol veya kısıtlama bulunmuyor. Bunun sebebi, bizim BM yaptırımları dışında hiçbir yaptırımı resmi olarak kabul etmiyor olmamız... ABD de bizim gümrüklerimizde yeterli denetim olmadığından şikayet ediyor. Ama biz bu konuda adım atmıyoruz. Fakat ticaretin para transferinin, tek yetkili banka olan Halkbank aracılığıyla yapılması noktasında firmaları bağlayan durum ortaya çıkıyor. Bu sebeple bu durumda firmaların çözüm bulması gerekiyor.
- Transit ticaret, mühürlü tırla İran'a giriş ve çıkış yapılacak şekilde olsa bile yaptırım kapsamında değerlendiriliyor. Bu sebeple, kapsam dahilindeki mal ve sektörler göz önünde bulundurulmalı,

navlun veya malın faturası USD cinsinden olmamalı. Euro bölgesi bankaları da Euro cinsinden ödemelerde sorun çıkardığı için transit ticaretin iki ülke parasından biriyle yapılması en uygun yol...

- Yaptırım kapsamında yer alan, örneğin çeliği çelik alanında, alüminyum alüminyum alanında faaliyet gösteren bir şirkete (veya bu sektörlerle bağlantılı şirkete) satamıyoruz. Ama yasaklı olmayan bir şirkete veya yasaklı olmayan sektörde faaliyet gösteren şirkete satılabilir.
- Otomotiv yaptırım kapsamında yer alıyor. Ama yedek parça satışı, üretimde kullanılmaması koşuluyla satılabilir. Fakat teorik bu durumun takibi imkansız; o malın üretim bandına girmeyeceğinin garantisi yok. Bu sebeple bu tip işlemlere Halkbank aracılık etmiyor.
- Yaptırım kapsamındaki işlemler için TL'nin kullanılması öneriliyor. Fakat İran, Merkez Bankası'ndaki TL kaynak sıkıntısını gerekçe göstererek ödemeleri geciktiriyormuş.
- İran'ın yaptırımları aşmak için Türkiye'de firma kurması veya ortaklık yapmasının önünde bir engel bulunmuyor. Bu şekilde kurulmuş birçok şirket var. Fakat banka hesabı açma noktasında bu şirketler çok zorlanıyor. Hatta ülkemizde yaşayan İran vatandaşlarının banka hesaplarının kapatılması, İran'la daha önce ticaret yapan kuruluşların hesaplarının yeniden İran ticaretinde kullanılmamasına dair garanti belgesi imzalatma dayatmaları, kredi ve kredi kartı kullanımlarının kısıtlanma tehditleri gibi konularda şu anda görünen bir çözüm yok... Ticaret Bakanlığı bu konuda daha önce BDDK'ya başvurmuş ama bu konuların bankaların tasarrufunda olduğu yanıtını almış.
- Eximbank'ın ihracat kredisinin kapatılmasında İran'a yapılan resmi, gümrük kayıtlarında bulunan ihracatı tanımaması konusu Bakanlık yetkilileri tarafından incelenecek.

Yaptırımla İlgili Genel Kurallar:

- Yaptırım kapsamına alınan malların ve hizmetlerin İran'a satışı ve İran'dan ithali yasak.
- Yaptırımlara tabi sektörlerde faaliyet gösteren firmalarla iş ilişkisi kurmak yasak.
- Bu kapsam dışında kalan mal ve hizmetlerin satışı belli kısıtlar çerçevesinde gerçekleştirilebilir;
  - İran'ın petrol ve doğalgaz gelirleri, gelirin elde edildiği ülkenin dışına transfer edilemez. Söz konusu gelirler sadece Türk menşeli malların doğrudan İran'a ihracatı ile ilgili mal bedelleri için kullanılabilir.
  - Gıda, ilaç ve tıbbi malzeme dışındaki mallar sadece *ikili ticaret* ile satılabilir. Bu alana transit ticaret de yapılabilmektedir.

Müeyyideler

Ceza hukukundan kaynaklanan 20 yıla kadar hapis ve 1 milyon USD para cezası; özel hukuktan kaynaklanan, işlem tutarını iki katına kadar veya 250 bin USD para cezası müeyyideler arasında yer alıyor.

Bugüne kadar yaptırımları ihlal ettikleri gerekçesiyle birçok Avrupa kuruluşu ceza aldı. Örneğin; Deutsche Bank 7,2 milyar USD, Credit Suisse 5,3 milyar USD, BNP Paribas 9 milyar USD tutarında para cezasına maruz kaldı.

Yaptırımların İran'a Etkisi

İran 5. Büyük ham petrol ihracatçısı... Toplam dünya ham petrol hacmindeki payı %4 civarında yer alıyor. 2018'de gerçekleştirdiği ihracatın kıymeti ise 45,6 milyar USD olarak gerçekleşmiş. Böylece toplam ihracatının %80'inin petrol oluşturuyor. Yine bütçe gelirlerinin %70'i de petrol kaynaklı...

2017'de büyüme oranı %3,7, enflasyon oranı %9,6 olan İran'da, yaptırımların etkisiyle 2018'de ekonomi %3,9 daralmış, ihracat %10,6 oranında artarken ithalat %3,9, yatırımlar da %1 oranında azalmış.

2019-2020 döneminde ise ekonomisinin %2,1, ihracatının %16,7, ithalatının %10,1, yatırımlarının da %2,5 daralması bekleniyor.

Şu anda ülkede kriz baş göstermiş durumda... Resmi kura göre para birimi %17 değer kaybına uğramış olsa da serbest piyasa kuruna göre kayıp %70'leri buluyor.

Resmi ve serbest piyasa kuru arasında da 3,5 kattan fazla bir fark oluşmuş. İhracat-ithalat dengesi için kullandıkları bir üçüncü kur daha var. Bu da arada bir değere sahipken son zamanda serbest piyasa kuruna yaklaşmış.

Yaptırımların Türkiye'ye Etkisi

İran ihracatımızda 19, ithalatımızda 15. Sırada yer alıyor.

2018 yılında Türkiye'nin toplam turist sayısının %4,3'ünü oluşturan İranlı turistler, toplam ziyaretçiler içinde 6. sırada yer alıyor. Yaklaşık 2 milyon turistin bıraktığı 1,2 milyar USD'lik gelir toplam turizm gelirinin yaklaşık %4'üne denk geliyor.

Fakat 2019'da yurt dışına çıkışı zorlaştırıcı uygulamalar başladı. İran vatandaşları yıl içinde her yurt dışına çıkışta artan oranlarda yurt dışı çıkış harcı ödemek zorunda kalıyor. Yanlarına alabilecekleri döviz miktarı da 5 bin Euro ile sınırlandırılmış. Bunların İran'dan kaynaklı turizm gelirlerimizde azalmaya yol açması bekleniyor.

2011 yılına kadar İran'a olan ihracatımız artış göstermekteydi. Altın ile ihracatımız 2011 yılında tepe noktasına ulaştı. Hemen ardından altın yaptırım kapsamına alınınca ihracat oranı gerilemeye başladı.

2018'de İran'a ihracatımız %26,6, İran'dan ithalatımız %7,5, İranlı turistlerden elde edilen gelir %26,3 oranında daralmış.

Yatırım kapsamındaki sektörlerin İran ve dünya ülkelerine yaptığımız ihracat ve buralardan yaptığımız ithalat miktarları içindeki payları aşağıdaki tabloda yer alıyor.

	<i>İran'a İhracat İçindeki Pay (%)</i>	<i>İran'dan İthalat İçindeki Pay (%)</i>	<i>Dünyaya İhracat İçindeki Pay (%)</i>	<i>Dünyadan İthalat İçindeki Pay (%)</i>
<i>Altın ve değerli madenler</i>	0,81	0	1,56	5,13
<i>Demir-çelik, bakır, alüminyumdan ham ve yarı işlenmiş metaller</i>	2,38	6,75	9,81	12,23
<i>Otomotiv</i>	1,77	0	12,48	3,28
<i>Petrokimya</i>	0,14	53,73	2,26	10,84
<i>Liste Toplamı</i>	5,10	60,48	26,11	31,48

Tabloda görüldüğü gibi yaptırıma konu olan ürünler bizim İran'a ihracatımızın %5,1'ini, ithalatımızın da %60,5'ini oluşturuyor.

Öte yandan yaptırım kararlarının hemen ardından İran hızla ithalatı kısıtlama kararları aldı. Yaklaşık 1.500 ürünü içeren ve bizim İran'a ihracatımızın %30'una denk gelen bu ürünlerin listesi sürekli değişiyor. Daha önce İran ve Türkiye arasında imzalanmış olan serbest ticaret anlaşması (STA) kapsamında yer alan 63 ürün de, bu anlaşmada herhangi bir kısıtlama getirilemeyeceği hükmüne rağmen bu ithalat yasağı listesine dâhil edilmiş durumda... Bu konu İranlı yetkililere iletilmesine rağmen bir gelişme olmamış.

Türkiye'nin Tutumu

Türkiye yalnızca BM yaptırımlarına uymakla yükümlü... Bu sebeple ülke olarak bu yaptırımlar bizi bağlamıyor. Fakat ticaret yapan firmaları bağlıyor. Zira ABD kaynaklı finans sistemleri aracılığıyla kolaylıkla tespit edilebilen ticari ilişkiler sonucunda firma veya sektör bazlı yaptırımlara maruz kalınabiliyor.

İran'la Ticaret İşleyişi

Yaptırım kapsamında olmayan sektör veya kuruluşlarla yürütülen ihracatta ödemeler yalnızca Halkbank üzerinden alınabiliyor. 2012'ye kadar tüm bankalarla bu işlem yürütülebiliyordu. Ama yaptırımlar sonrasında ABD, İran'ın petrol ve doğalgaz ihracatından elde ettiği gelirlerin tek bir hesapta toplanıp şartlar dâhilinde kullanılmasını talep etti. Türkiye de bu konuyla ilgili olarak kamu bankası Halkbank'ı görevlendirdi. Halen de ticaret bu şekilde yürüyor.

Halkbank bu işlemleri %1 komisyon oranıyla gerçekleştiriyor.

ihracat yapan firmalarda ve işlemlerde aranan koşullar:

- ihracatçının dış ticaret işlemleri konusunda deneyimli, ihracat konusu alanında faaliyet gösteren bir firma olması beklenmektedir. Firmanın faaliyet alanı ve satılacak ürün arasında uyumsuzluk varsa Halkbank bu işlemde aracılık yapmıyor.
- İranlı ithalatçıların yasaklı sektörde faaliyet göstermemesi ve/veya doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu grubun yasaklı sektörlerde faaliyetlinin olmaması gerekmektedir.
- İranlı ithalatçı şirketin ve/veya ortaklarının yaptırım listelerinde yer almaması gerekmektedir.
- İhraç edilecek malın yaptırıma tabii bir mal olmaması gereklidir.
- Gıda, ilaç ve medikal malzeme dışındaki mallarda Türk Menşeli bir mal olması gerekir. Farklı menşeli bir ürünü ülkemize getirip re-export yoluyla İran'a satmak mümkün değil...
- Gıda, ilaç ve medikal malzemede menşe aranmıyor. Fakat burada da sıkı denetim var. Özellikle gıdada detaylı OFAC listeleri kontrol edilmeli. Neyin gıda sayılıp sayılmadığı ve muaf tutulduğunun bilinmesi gerekiyor. Ayrıca medikal cihaz yedek parçası, o cihaz daha önce o firmaya satılmadıysa kapsam dahilinde değerlendiriliyor ve satışı kısıtlanıyor. Aynı şekilde ilaç hammaddesi de muafiyete tabii değil. Onun da satışı yasak...
- Ticarete aracılık yapılan hesaplar da sıkı şekilde takip ediliyor. Örneğin ihracat yapılmak üzere hesaba gelen bir tutar, eğer o ihracat gerçekleşmezse, bu özel hesaptan çıkan paranın buraya iade edilmesi gerekiyor.